

Conclusions. Press of Ukrainian military emigration reflects the views and ideas that prevailed among its members. It was aimed at a variety of tasks: information on the situation in the camps, education of soldiers, the desire to foster a sense of national pride and consciousness, spiritual solace. Publishing of Ukrainian soldiers interned in Polish camps – is an important source for steadying of many aspects of the life of Ukrainian in exile.

Key words: press, Wadowice, UPR Army, interned, publishing, Poland, camp.

Одержано редакцією 15.06.2017
Прийнято до публікації 5.10.2017

УДК 94(477):930.1(045)«1920»

І. В. Срібняк

«ЗВ'ЯЗОК З ДОБРАРМІЄЮ УЖЕ ПІРВАНО...» (СТВОРЕННЯ «УКРАЇНСЬКОЇ СЕКЦІЇ» В ТАБОРІ ІНТЕРНОВАНИХ ВОЯКІВ «ЗБРОЙНИХ СИЛ ПІВДНЯ РОСІЇ» У СТШАЛКОВО, ВЕСНА – ЛІТО 1920 Р.)*

У статті аналізується процес виокремлення інтернованих вояків-українців до «української секції», що був ініційований в таборі Стшалково (Польща), в якому утримувались військовослужбовці «Збройних сил півдня Росії». Цьому передувало створення українського хору та театру, діяльність яких об'єктивно сприяла процесам національно-світоглядної диференціації у середовищі інтернованих. Завдяки створенню «української секції» до Армії УНР приєдналися 600 козаків та 50 старшин, які у липні 1920 р. були перевезені до української збірної станиці у Ланцюті.

Ключові слова: інтерновані, табір, Стшалково, старшина, «українська секція».

Постановка проблеми. Обставини перебування інтернованого вояцтва у таборі Стшалково у 1920 р. ще не були об'єктом наукового дослідження, між тим їх вивчення дозволяє встановити один з шляхів поповнення Армії УНР, яка у цей час спільно з польськими військами провадила бойові дії з більшовиками на теренах України.

Аналіз останніх досліджень. Наукова розробка даної дослідницької проблеми була започаткована польським істориком З. Карпусем [1], окремі дані про перебування українців у таборі Стшалково у 1920 р. містяться в роботах інших дослідників [2, 3]. О. Вішка подав стислий виклад історії табору у 1914–1923 рр., а також окреслив основні прояви життєдіяльності у ньому вояків-українців, зосередивши при цьому свою увагу на останніх роках існування [4], так само – як і більшість інших дослідників [5]. Загальне уявлення про життя полонених та інтернованих в цьому таборі дає підготовлений польськими дослідниками ілюстрований альбом [6], але й в ньому відсутні будь-які дані про цю сторінку життя та діяльності вояків-українців у 1920 р.

Мета. Відтворення процесу національної диференціації у середовищі інтернованого вояцтва зі складу «Збройних сил півдня Росії», які утримувались у таборі Стшалково, що позначився створенням «української секції» та подальшим виїздом вояків-українців для поповнення Армії УНР.

Виклад основного матеріалу. Табір для полонених вояків зі складу царської армії біля села Стшалково (поблизу Познані) був збудований за розпорядженням німецької військової влади ще у кінці 1914 – на початку 1915 рр. Він займав доволі обширну площу (75 га) та був розрахований на прийом 30 тис. бранців. Табір мав всю необхідну інфраструктуру (приміщення для розміщення вартових відділів, окрему будівлю для комендатури, таборіві майстерні та служби, лазню, електростанцію, дезінфекційний пункт, пекарню, шпиталь, ізолятор, парову пральню, сушарку, водочаку, театр та ін.), у кожному його секторі (загалом їх було вісім) було 7–8 великих землянок або бараків [4, 167–168].

Після закінчення Першої світової війни таборіві будівлі почали розбирати, але невдовзі ситуація змінилась, давши табору «друге життя». Вже у травні 1919 р. табір було відновлено, і одними з перших у ньому були розміщені вояки «Сірої» дивізії Армії УНР, які потрапили в польський полон під Луцьком. У ньому також перебували й полонені вояки УГА, а також значна кількість цивільних галичан. Утримувались тут й полонені зі складу більшовицької

* Статтю підготовлено завдяки сприянню Студіуму Східної Європи (Studium Europy Wschodniej) Варшавського університету, за ініціативи якого 2014 р. була започаткована щорічна Нагорода імені Івана Виговського (під почесним патронатом Президента Польщі), що вручається рішенням її Капітули з числа делегатів від 25 університетів та вищих шкіл Польщі.

армії. В різний час польська влада вдавалась до звільнення різних категорій інтернованих, створюючи можливості для прийому їх нових контингентів.

У лютому 1920 р. у таборі Стшалково було інтерновано вояків зі складу групи генерал-лейтенанта Ніколая Бредова (зі складу «Збройних сил Півдня Росії»), яка під тиском більшовицьких військ була змушена відступити на територію Польщі. Ці підрозділи командування Війська Польського планувало використати у боротьбі проти більшовиків, тому їх внутрішній побут у цьому таборі будувався на військових засадах. Але рівень дисциплінованості цих частин змушував бажати кращого, крім того частина «брєдівців» була деморалізована і не уявляла з себе істотної бойової вартості. В їх складі значний відсоток становили українці, які були примусово мобілізовані до складу «Збройних сил Півдня Росії» та змушені воювати проти УНР. Тому не дивно, що із припиненням існування останніх після завданих їм поразок більшовиками, частина українців – вже перебуваючи на польській землі – прийняла рішення звільнитися від формальної приналежності до вже неіснуючої формації та перейти на українську військову службу.

Вже навесні 1920 р. у таборі Стшалково утворився ініціативний гурток українців, який, щоправда, спочатку діяв нелегально. Його члени добре усвідомлювали те, що цілоденне сидіння в таборі без жодних занять деморалізує впливало на вояцтво, відтак було вирішено вдатись до утворення культурницьких осередків аби спочатку розважити вояцтво. У таборі знайшлись й талановиті організатори з достатнім рівнем національної свідомості – поручник Сніжинський (взяв на себе організацію хору) і поручник Манцев (створив трупу акторів-аматорів). Завдяки цьому українці не лише привернули до себе частину своїх земляків, але й заробляли кошти для власної діяльності, бо в таборі перебувало близько 1500 офіцерів, які здебільшого охоче відвідували «малоруські» вистави. Крім того, українська трупа та хор час від часу влаштовували безкоштовні вистави для українського козацтва, «які для нього були одинокою розвагою в сірім таборовім житті» [7, 22].

Важливим було й те, що українські актори-аматори виступили з ініціативою «дати змогу громадянству польському ознайомитись з українською штукою (мистецтвом. – І. С.)». Для цього за згодою комендатури була облаштована окрема зала на 150–170 осіб, яку було перед виставою уквітчано та прикрашено державними прапорами УНР та РП. До вистави була підготовлена п'єса «Назар Стодоля», після якої відбувся концерт (силами хору під орудою поручника Сніжинського). Хористи виступали в українських національних костюмах, і кожного разу зривали бурні оплески [7, 22зв.].

Члени ініціативного гуртка вирішили використати час свого перебування в Стшалково «для побільшення національної свідомості старшин і козацтва», тому майже одночасно із заснуванням хору і трупи розпочали свою діяльність й курси українознавства, на яких «викладалися українське письмо і читання, географія і історія України» (в приміщенні таборового театру). Українці із задоволенням відвідували ці заняття, але через відсутність коштів для придбання паперу та підручників, їх робота була суттєво ускладнена.

Для діяльності гуртка бракувало коштів, тому – як зазначалось у недатованій доповіді ініціативного гуртка військовій секції – найнагальнішим завданням пошук грошових засобів, потрібних для поліпшення харчування, листування, відрядження. Було вирішено заснувати крамницю, прибуток від діяльності якої й мав бути спрямований на ці потреби. Для цього старшини внесли одноразовий пай (10 м.п.), завдяки чому було зібрано 1500 м.п., після чого крамниця розпочала свою роботу [7, 22].

Високий рівень самоорганізації українців вимагав їх виокремлення із загальної маси росіян, які очевидно ж мали відверто ворожу налаштованість щодо таких ініціатив. Але це не перешкодило членам ініціативного гуртка на чолі з полковником Приходьком 6 травня 1920 р. звернутись до генерала Бредова (в часі його перебування в таборі) в «справі переводу українців до своєї армії». У своєму зверненні вони зокрема зазначали, що «Добровольча армія, перейшовши територією України, зруйнувала наші оселі, розбивши армію і полонивши нас, ніколи не могла бути близькою нам по духу і ідеалам. Доки в неї була в руках зброя, ми, звичайно мусіли мовчати, бо знали чим би відповіли ви (тобто, білогвардійці. – І. С.) нам. Тепер, коли ми опинилися на території Польщі, ми в імені всіх українців табору заявляєм, що служити своїм ворогам довше не хочем і чуючи заклик Отамана Українського війська

Петлюри ставати до зброї, в найближчий час вступаєм до Української Армії» (лист підписали полковник Приходько, сотники Івко, Кибальчич, хорунжий Василенко) [7, 3–4].

Після цього члени гуртка розпочали реєстрацію тих старшин-українців, які бажали перейти на службу до Армії УНР, а також проводили бесіди з козаками у бараках. Завдяки цьому за кілька днів до ініціативної групи зголосилось 380 старшин, 2 лікарів та 132 козаки (загалом 514 осіб), які виявили своє бажання увійти до складу Армії УНР. Прикметне, але з цієї кількості «явно вороже до української державности» ставились 28 старшин і 7 козаків (їх не було прийнято до української громади), ще двох осіб було визнано «не відповідаючими службі в українській армії» [7, 8–8зв.]. Старші військові начальники «брєдівців» були безсилі в цій ситуації – хоча начдив 5-ої піхотної дивізії «Збройних сил півдня Росії» генерал-лейтенант П. Оссовський у своєму рапорті до коменданта табору й зажадав переведення кількох старшин-українців на тій підставі, що вони «зле себе поводять в таборі», останні самостійно перейшли до окремих бараків, що були призначені до розміщення вояків-українців [7, 9].

Можливі антиукраїнські заходи добровольців були значною мірою паралізовані завдяки діяльності військової секції Дипломатичної місії УНР на чолі з генерал-поручником В. Зелінським, який звернувся до військового міністерства Польщі з проханням не перешкоджати організації українців у Стшалково (так само як і в Пікуличах і Домбе), та дозволити їх виокремлення в українські секції (бараки). Крім того В. Зелінський клопотав про запровадження тимчасової військової організації в цих секціях, зокрема про поділ вояцтва на сотні з призначенням їх командирів, уможливлення проведення муштрових вправ поза табором, поїздок старшин до Варшави в організаційних питаннях, а також просив згоди на призначення полковника Приходька начальником українського відділу в Стшалково [7, 10–10зв.].

Польська військова вдала пішла на зустріч українській стороні, і вже 21 травня 1920 р. полковник Приходько видав «Наказ ч.1. по Українській секції табору інтернованих» в Стшалково, яким призначив окремих старшин для виконання добової служби та різних обов'язків (комендантів бараків і секції, начальника канцелярії, завідувача кухнею). На цей час українці вже були компактно зосереджені у шести бараках (№№ 53–58, з яких у 56 бараку мешкали козаки, у решті – старшини) [7, 11–11зв.]. До української секції перейшли й жінки (59 осіб), яких також видавався харчовий пайок [7, 13зв.]. Наступного дня ініціативна група провела свої збори, на яких було визначено майбутній розпорядок дня інтернованих українців та ухвалено рішення про відмову від носіння російських відзнак, замість яких старшини мали використовувати в петлицях «смужки українських кольорів» (наказ ч.2 від 22 травня 1920 р.) [7, 13–13зв.].

Черговим наказом (ч.3. від 23 травня 1920 р.) було регламентоване внутрішнє життя української секції (визначено час прийому їжі, прибирання, вечірньої перевірки та молитви), в якому не було поки що передбачено жодних занять чи вправ. У кожному бараци призначався вартовий, який підлягав черговому в секції. Останній мав стежити за порядком та чистотою на прилеглому плацу, і зокрема навколо колодязя, де «заборонялось сипати сміття, об'їдків, а також мити посуду». Він також мав стежити за тим, «аби люде, потребуючі соняшних ванн приймали їх між умивальним бараками». Наказом було також заборонено ведення дрібної торгівлі на плацу [2, 14–14зв.].

Українська секція підтримувала постійний зв'язок з військовими представниками УНР у Польщі, і 25 травня 1920 р. полковник Приходько доручив поручнику Віктору Кудрицькому виїхати до Дипломатичної місії УНР у Варшаві, де останній мав поінформувати «про стан української справи в Стрілкові» та отримати від співробітників військової секції роз'яснення щодо різних важливих для таборян питань. Після консультацій В. Кудрицький повернувся до табору, привізши зразок «Евіденційної заяви» (з 30 запитаннями), яку мали заповнити всі вояки-українці перед зарахуванням на дійсну військову службу в Армії УНР [7, 37–38].

У своєму наступному наказі ч.4. від 27 травня 1920 р. полковник Приходько, констатувавши, що «зв'язок з добрармією (Добровольчою армією. – І. С.) уже пірвано» (§1) зажадав «рапорти і заяви писати тільки на Українській мові, бо в противному разі вони будуть повертатись без розгляду» (§3). Також він зобов'язав вартових (чергових) в українській секції «зустрічати коменданта табору рапортом як старшого штаб-старшину в місці нашого розташування» (§4), а також звертав їх увагу на необхідність дотримання певних правил під час

молитви в українській секції. Полковник прихोцько, зокрема доручив вартовим зачиняти браму за півгодини до молитви і пропонувати всім росіянам з російської секції залишати українську на тій підставі, що дехто з останніх поблизу «шляються... в кашкетах розкурюючи папіроси», і більше того – «навіть під час молитви лунають викрики папіросників» (§5, б). І зовсім невідповідним було те, що деякі старшини все ще мали російські відзнаки (кокарди і погони), хоча в цьому випадку полковник Прихोцько обмежився рекомендацією: «Час уже зняти їх» [7, 15–15зв.].

Дізнавшись про стан справ у Стшалково, голова військової секції при Дипломатичній місії УНР у Варшаві генерал В. Зелінський 31 травня 1920 р. звернувся до міністерства військових справ Польщі з листом (ч. 05333-III), в якому інформував останнє про відокремлення українців та висловлював сподівання щодо їх подальшого переведення до Української збірної станиці в Ланцуті [7, 20]. В іншому своєму іншому (недатованому) листі він також звертав увагу польської військової влади на ту обставину, що в інтернованих частинах армії генерала Бредова перебувало близько чотирьох тисяч українців, які були у свій час примусово мобілізовані «і під страхом розстрілів примушені до служби навіть на шкоду своєї вітчизни». В Польщі вони були розпоршені серед переважної більшості росіян, але попри всі утиски останніх українці зуміли організуватись та висловили бажання служити Україні. Такі кроки вояків-українців призвели до того, що їх були оголошено «ізмєніками і дезертирами», після чого нормальні стосунки між росіянами і українцями були унеможливлені. З огляду на таке трактування українців В. Зелінський висловив свій протест та, враховуючи їх бажання приєднатись до Армії УНР, зажадав переведення всіх українців з таборів Домб'є, Пикуличі та Стшалково до Ланцуту [7, 21–21зв.].

У своїй відповіді (ч. 3770 від 19 червня 1920 р.) II-й відділ штабу військового міністерства Польщі дозволив на утворення окремих українських секцій (частин) в таборах Стшалково, Домбе, Пикуличі, Щепіорно і Алексадрова, до яких мають бути переведені ті вояки-українці, які «офіційно зголосились на виступ з добровольчої армії і з'явили незломне бажання вступу до українського війська». Також міністерство погоджувалось на відрядження до цих таборів представників військової секції дипмісії УНР, яким надаватиметься право проводити реєстрацію добровольців до складу Армії УНР, засновувати в таборах ініціативні комітети, що будуть уповноважені надавати свої рекомендації комендантам таборів у справі виокремлення українців та їх підготовки до перевезення в Ланцут. У свою чергу, комендатура Ланцуту мала подбати про розміщення близько 1000 вояків та сприяти процесові формування маршових сотень з числа цієї категорії вояків-українців [7, 25–25зв.].

Разом з тим польська військова влада не заперечувала проти проведення в українській секції табору вербовки добровольців до складу різних нерегулярних формацій, як це мало місце 9 липня 1920 р., коли капітан Яковлев намагався провести агітацію в українській секції з метою залучення бажаючих до складу свого відділу, який мав самостійно оперувати проти більшовицьких військ. Українське командування перешкодило йому в такому намірі, заборонивши вступ до секції. Між тим польський комендант табору полковник Ківнарський вважав місію капітана Яковлева цілком потрібною, будучи переконаним у доцільності вступу українців до цього відділу, який має діяти на українських землях. Але старшинам-українцям був добре відомий стихійний характер діяльності його загону у складі Добровольчої армії, що зумовлювало його недисциплінованість та схильність вояків підпорядкованого йому відділу до розбою. З огляду на це жоден з українців не пристав на пропозицію капітана Яковлева [24–24а зв.].

Разом з тим, польська влада погодилась з призначенням полковника Прихоцька комендантом української секції, а 11 липня 1920 р. він перебрав на себе обов'язки «коменданта над всіма українцями, перебуваючи ми в тутешньому таборі» (наказ ч. 6, §1). Зі змісту цього наказу стає зрозумілим, що деякі табори українські осередки працювали неефективно – зокрема, керівник крамниці провадив її роботу без належного документування прибутків та видатків, з огляду на що контрольна комісія не зуміла здійснити її перевірку. Безпорадність останньої спонукала полковника Прихоцька оголосити догану її голові (капітану Легіну), а також призначити нового завідувача крамниці – полковника Білаша (§3, 4) [7, 17]. Також незадовільною була й робота «кухонної комісії», яка «за недовгий час свого існування доказала повну нездатність до праці». Комендант був змушений констатувати, що нею було вит-

рачено «велику кількість грошей цілком даремно без найменшого поліпшення харчів». З огляду на це комендант наказав її членам скласти свої обов'язки та призначив новий її склад (голова – підполковник Антоненко) (§6) [7, 17зв.].

Траплялись у таборі й випадки крадіжок особистий речей та грошей у старшинських бараках – про один з таких фактів (крадіж гаманця у поручника Григорія Андрієнка) йдеться у протоколі «дознання», проведеного штабс-капітаном Віктором Жерновським [7, 26–26зв.]. На українців продовжувався чинитись потужний тиск з боку росіян, негативізм яких посилювався прямо пропорційно з активізацією українського життя у Стшалкові. Крім словесних погроз та поширення неправдивих чуток, серед чорносотенців знаходились й окремі радикали, які воліли власноруч розправитись з українцями. Один з таких «неадекватних» офіцерів однією ніччю проник до української секції з зарядженим наганом у руках в пошуках коменданта (полковника Приходька), і тільки завдяки тому, що «на нього кинулося кілька чоловік козаків, догадавшись в чім річ», він був змушений відмовитися від свого злочинного наміру та повернутись до російської секції [7, 23].

Висновки. Отже, краща частина вояків-українців зі складу колишніх білогвардійських частин у Стшалкові знайшла в собі достатньо сил аби розірвати з ворожим Україні оточенням та перейти на українську службу. Але шлях до цього був непростим, і спочатку старшини-українці були змушені маскувати свої дійсні наміри, вдавшись до проведення культурно-просвітницької роботи, що у свою чергу створило сприятливі можливості для об'єднання свідомої частини таборян під гаслами УНР. У таборі були організовані українознавчі виклади, якими були охоплені всі бажаючі (у т. ч. й козаки), що завершилися після виїзду 600 козаків до української збірної станиці у Ланцуті у супроводі 50 старшин-українців.

Список використаної літератури

1. Karpus Z. Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918–1924. – Toruń, 1997. – 209 s.
2. Коляничук О. Українська військова еміграція у Польщі (1920–1939). – Львів, 2000. – 278 с.
3. Срібняк І. Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці в країнах Центральної та Південно-Східної Європи (191–1924 рр.): становище, організація, культурно-просвітницька діяльність. – К., 2000. – 280 с.
4. Вішка О. Українці у таборі в Стшалкові // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія : Історія, економіка, філософія. – К., 1999. – Вип.3. – С.167–174.
5. Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921–1924 рр.). – К. ; Філадельфія, 1997. – 187 с.
6. Czerniak Beata, Czerniak Robert Michał. Obóz jeńców wojennych i internowanych pod Strzałkowem 1914–1918, 1919–1924. – Strzałkowo, 2013. – 32 s.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.3524, оп.1, спр.2.

References

1. Karpus, Z. (1997). *Prisoners and Russian and Ukrainian to the Polish territory in 1918-1924*. Toruń. (in Pol.)
2. Kolyanchuk, O. (2000). *Ukrainian military emigration in Poland (1920-1939)*. Lviv. (in Ukr.)
3. Sribnyak, I. (2000). *Ukrainians in a foreign country. Prisoner and interned warriors-Ukrainians in the countries of Central and Southeast Europe (1919-1924): Situation, organization, cultural and educational activities*. Kyiv. (in Ukr.)
4. Vishka, O. (1999). Ukrainians at the camp in Stshalkov // *Visnyk Kyivskoho derzhavnogo lnhvistychnoho univertsytetu. Seriya «Istoriya, ekonomika, filozofiya» (Bulletin of the Kyiv State Linguistic University. Series «History, Economics, Philosophy»)*, 3, 167-174. (in Ukr.)
5. Sribnyak, I. (1997). *Disarmed, but not overwhelmed: Interwar Army of the UNR in the camps of Poland and Romania (1921-1924)*. Kyiv-Philadelphia. (in Ukr.)
6. Czerniak, B. & Czerniak, R.M. (2013). A camp of prisoners of war and internees under Stshalkov 1914-1918, 1919-1924. Strzaikowo. (in Pol.)
7. Central State Archive of the Supreme Power and Administration of Ukraine, f.3524, op.1, spr.2.

Abstract

Sribnyak I. «The connection with Volunteer Army is already ruptured...» (Creation of a «Ukrainian section» in a camp of interned soldiers «Armed Forces of the South of Russia» in Stshalkovo, spring - summer of 1920).

Introduction. The article analyzes the process of separation of interned Ukrainian soldiers into the «Ukrainian section» in the Stshalkovo camp (Poland), where at that time servicemen of the «Armed Forces of the South of Russia» were detained.

Purpose. Reproduction of the process of national differentiation in the environment of interned warfare from the «Armed Forces of the South of Russia», which were kept in the camp Stshalkovo, which led to the creation of a «Ukrainian section» in order to replenish the army of the Ukrainian People's Republic.

Results. *In the camp Sishalkovo was created Ukrainian choir and theater, whose activities objectively contributed to the processes of national-ideological differentiation among the interned. After that, the division of the part of the soldiers who agreed to enter the service of the Army of the Ukrainian People's Republic began to be selected. For this purpose, in the camp, a «Ukrainian section» was created, the internal life of which was regulated by the orders of its chief of colonel Prikhodko. An active organizational assistance to Ukrainian soldiers in the camp was provided by the Ukrainian Military Mission headed by General Victor Zelinsky in Warsaw.*

Originality. *For the preparation of this article, archival documents stored in the Central State Archives of the supreme bodies of power and administration of Ukraine in Kyiv were used and which have not yet been introduced into scientific circulation.*

Conclusion. *Conducting cultural and educational work has created favorable opportunities for uniting the conscious part of the Interned under the slogans of the Ukrainian People's Republic. He camp organized Ukrainian studies, which covered all who wished (including the Cossacks), which ended after the departure of 600 Cossacks to the Ukrainian national team in Lancut, accompanied by 50 Officers are Ukrainians.*

Key words: *interned, camp, Sishalkovo, officer, «Ukrainian section».*

Одержано редакцією 26.06.2017
Прийнято до публікації 5.10.2017

УДК 37.0:070 (477) «1950»

О. О. Лаврут

НАВЧАННЯ УЧНІВ УРСР У 1950-х рр.: МОВОЮ ПЕРІОДИКИ

У статті на основі вивчення деяких періодичних видань з'ясували основні напрямки реалізації шкільної освітньої політики. Оскільки учні залишались об'єктом і суб'єктом цього, автор показав вплив на навчально-виховну діяльність суспільної ідеології та вплив забезпечення на якість освіти у цей період. Спираючись на джерела, робота показала, що періодика з офіційної точки зору висвітлювала питання освітнього розвитку. На її сторінках характеризували становище шкільних закладів, життя педагогів та учнів. Перспективою нашої роботи є вивчення цього питання, спираючись на документи архівів та порівнюючи різні їх види.

Ключові слова: *УРСР, освіта, школа, навчання, учні, учителі, навчальні предмети, дисципліна.*

Постановка проблеми. Початок 1950-х рр. залишався ще відбудовчим – країна й Українська РСР оговтувалась від лихоліть Другої світової війни. Проте радянський уряд із часів вигнання фашистів намагався повернути суспільство у звичне державі русло. До певної міри йому це вдалося. Школа залишалась одним із форпостів ідеологічної обробки населення. Звичайно, свою навчальну функцію вона теж виконувала. Які були особливості цієї діяльності періоду 1950-х років і йдеться у цій роботі.

Аналіз останніх досліджень. Нашого питання торкалися дослідники, висвітлюючи різні його аспекти. Перша група праць присвячена умовам розвитку освіти [1; 2, 79–86]. Друга – становищу та еволюції освітньої системи та її складових [3]. Треті – історіографічним та педагогічним аспектам проблеми [4, 30–38; 5].

Метою статті є висвітлення питання навчальної діяльності учнів шкіл Української РСР у 1950-х рр. на сторінках періодичних видань. Джерелом до її написання стали часописи «Радянська школа» та «Літературна Україна», які дозволили досягти поставленої мети.

Виклад основного матеріалу. У часописах знайшло відображення ідеологічного вектору суспільних процесів. У «Літературній Україні» містились постанови ЦК КП(б)У від 24 серпня 1946 р. «Про перекидання і помилки у висвітленні історії української літератури в «Нарисі української літератури» [6, 3–6], статті «Програма комуністичного виховання молоді» [7, 13–14], «Проти ворожих теорій в українському літературознавстві» [8, 7–36], «Сталінські праці з мовознавства покласти в основу викладання» [9, 5–9], «Розквіт народної освіти в Румунській Народній Республіці», «Ватикан – оплот імперіалістичної реакції в галузі освіти» [11].

Довгий час в Українській РСР викорінювалась українська самобутність, ідентифікація народу. Натомість завжди підносились досягнення «старшого брата» – російського народу, російської культури, російської науки. Сфера освіти не стала виключенням. У доповідях, під час проведення різних заходів наголошувалось на «братній допомозі великого російського народу трудящим України у відбудові народного господарства», зокрема, шкільній освіті. А «Міністерство освіти Російської Федерації допомогло видрукувати достатню кількість підруч-